

Meldingsrecht of meldingsplicht?

De nieuwe deontologische code en de grenzen van het beroepsgeheim

Koen Korevaar

Twee recent verschenen publicaties in het *Belgisch Staatsblad* maken de oprichting van een tuchtraad voor psychologen mogelijk. De op 4 februari 2014 gepubliceerde wijziging van de Wet tot bescherming van de titel van psycholoog stelt binnen de psychologencommissie een tuchtraad in waar cliënten die ontevreden zijn over het handelen van een psycholoog, een klacht kunnen indienen. Die tuchtraad kan na onderzoek van de klacht besluiten tot verschillende maatregelen, zoals het geven van een waarschuwing, een schorsing of een schrapping van de psycholoog uit het psychologenregister. Op 16 mei 2014 verscheen een Koninklijk Besluit waarin de ‘plichtenleer’ van de psycholoog wordt beschreven (de code is te raadplegen op <http://www.compsy.be/deontologie/code>). Die deontologische code zal door de tuchtraad van de psychologencommissie worden gebruikt bij de behandeling van klachten. De nieuwe code is gebaseerd op de deontologische code van de Belgische Federatie van Psychologen (BFP, 2004). Daarnaast bevat ze artikelen over het beroepsgeheim.

De BFP-code en de nieuwe code zijn op veel punten identiek. Op enkele punten echter verschillen beide codes van elkaar. Dat kan bij psychologen vragen oproepen. Moeten zij de beroepscode van hun beroepsvereniging volgen of de code die in het *Staatsblad* is gepubliceerd? Daarnaast is het belangrijk te verduidelijken hoe de nieuwe deontologische code zich verhoudt tot bestaande wettelijke regelingen. Immers, in andere regelgeving wordt ook aandacht besteed aan zaken als gegevensverwerking, beroepsgeheim en rechten en plichten in de hulpverlening.

Enkele artikelen in deze code die gerelateerd zijn aan het wettelijke beroepsgeheim, verdienen bijzondere aandacht. Het beroepsgeheim kan beschouwd worden als de juridische grondslag van de vertrouwensrelatie tussen psycholoog en cliënt (Van der Straete & Put, 2005). De reikwijdte en grenzen van het beroepsgeheim – situaties waarin de wetgeving de psycholoog toestaat om het beroepsgeheim te doorbreken – hebben dan ook een grote invloed op de relatie van psycholoog en cliënt. Een sterke versoepeling van het meldrecht van onder andere kindermishandeling kan het gevaar op uitholling van het beroepsgeheim inhouden (Tans & Put, 2013). Onzekerheid over de grenzen van het beroepsgeheim bij beroepsbeoefenaars maakt bovendien dat cliënten minder goed in staat worden gesteld om

geïnformeerde toestemming te geven bij de start van het professionele contact. Dat kan de vertrouwensrelatie aantasten.

De nieuwe deontologische code roept vooral de vraag op of de psycholoog in bepaalde gevallen een plicht heeft om zijn beroepsgeheim te doorbreken. Daarom richt deze bijdrage zich vooral op artikel 12 van de code, waarin een meldingsplicht beschreven wordt. In deze bijdrage wordt aangetoond dat het spreken over een meldingsplicht nieuw is ten opzichte van veel eerdere wetgeving. Hoewel uiteindelijk de tuchtraad van de psychologencommissie dat artikel moet toepassen en daarmee de reikwijdte van dat artikel bepaalt, beoogt deze bijdrage psychologen toch al bewust te maken van de implicaties van dat artikel.

In de deontologische code wordt overigens zowel de term ‘discretieplicht’ als ‘beroepsgeheim’ gebruikt. Ook artikel 12 vermeldt zowel de discretieplicht als het beroepsgeheim. Het gebruik van beide termen in de code komt de helderheid ervan niet ten goede. De analyse van hoe die termen zich tot elkaar verhouden, en de achtergrond van die termen, valt evenwel buiten het bestek van deze bijdrage. In het vervolg van deze bijdrage wordt slechts uitgegaan van het strafrechtelijk gesanctioneerde beroepsgeheim (art. 458 van het Strafwetboek).

Meldingsrecht of –plicht in drie verschillende situaties

Artikel 12 uit de nieuwe deontologische code luidt als volgt:

“Gevalen en situaties waarin de wetgeving de psycholoog verplicht het beroepsgeheim te doorbreken.

Art. 12. De psycholoog is bevrijd van zijn discretieplicht en kan deze niet invoeren in de gevallen en situaties waarin een wetgeving hem verplicht informatie bekend te maken zoals bijvoorbeeld de gevallen van aangifteplicht bedoeld in de artikelen 422bis en 458bis van het Strafwetboek of de situatie bedoeld in artikel 458 van het Strafwetboek waarin de psycholoog geroepen wordt om in rechte of voor een parlementaire onderzoekscommissie getuigenis af te leggen.”

Dit artikel verwijst naar drie situaties:

- “de aangifteplicht bedoeld in de artikelen 422bis en 458bis van het Strafwetboek”. Dat betreft situaties gerelateerd aan:
 - schuldig verzuim (art. 422bis Sw.)
 - misdrijven gepleegd op minderjarigen en andere kwetsbare groepen (art. 458bis Sw.).
- “de situatie [...] waarin de psycholoog geroepen wordt om in rechte of voor een parlementaire onderzoekscommissie getuigenis af te leggen”.

Het artikel 12 benadrukt het plichtmatige karakter van het doorbreken van het beroepsgeheim. Betreft het hier werkelijk een verplichting om bijvoorbeeld het parket in te schakelen in het geval van kindermishandeling? In het vervolg wordt op die vraag dieper ingegaan. Daarbij worden de drie genoemde situaties kort besproken.

Schuldig verzuim

Artikel 422bis van het Strafwetboek gaat over schuldig verzuim: het verzuimen om hulp te bieden aan iemand in groot gevaar. Als het helpen van de ander geen noemenswaardig risico inhoudt, terwijl daarmee een groot gevaar kan worden afgewend, is het niet verlenen van hulp een misdrijf.

Tijdens zijn werk kan een psycholoog geconfronteerd worden met situaties waarin anderen gevaar lopen. Een geanonimiseerd maar waargebeurd voorbeeld: een cliënt werd in zijn jeugd jarenlang mishandeld door zijn vader. De cliënt is nu volwassen, en na een ruzie slaat de cliënt zijn vader zo hard dat hij opgenomen moet worden in het ziekenhuis. De cliënt spreekt erover met zijn psycholoog en uit geen spijt van wat hij gedaan heeft. Sterker nog, de cliënt lijkt heel veel wraakgevoelens te hebben naar zijn vader en zegt zelfs dat hij zijn vader van het leven wil beroven als hij geen spijt betuigt.

Dat betekent dat de psycholoog kennis heeft van een groot gevaar voor de vader van de cliënt. Bovendien kan de psycholoog dat gevaar zonder een al te groot risico afwenden door de politie of het familielid te informeren. Spreekt artikel 12 van de plichtenleer dan terecht over een *aangifteplicht*? Kan de psycholoog later schuldig verzuim verweten worden als hij bijvoorbeeld de politie niet inschakelt?

Het artikel 422bis stelt dat hulp verleend of verschaft moet worden aan mensen in nood. Het gaat om een *hulpverleningsplicht*. Dat houdt niet noodzakelijk het informeren van derden in. Er moet hulp geboden worden die het meest aangewezen lijkt (Van der Straete & Put, 2005). Het informeren van derden is niet noodzakelijk de meest aangewezen hulp. Het intensiveren van het contact met de cliënt uit het voorbeeld kan ook een manier zijn om het gevaar te verminderen. Of de cliënt motiveren om zelf stappen te ondernemen, bijvoorbeeld het middelenmisbruik verminderen. Zolang de cliënt in gesprek is met een hulpverlener, kan gewerkt worden aan het verminderen van het gevaar, terwijl een vertrouwensbreuk door een melding het gevaar juist kan vergroten. De psycholoog kan ook op andere manieren hulp verschaffen dan de gerechtelijke overheid te informeren, bijvoorbeeld door – als het familielid een minderjarige is – contact op te nemen met de Vertrouwenscentra Kindermishandeling.

In gevallen van gevaar voor anderen is er een plicht om hulp te verlenen, en die plicht kan inhouden dat derden worden ingeschakeld, maar dat hoeft niet noodzakelijk zo te zijn. Doorgaans wordt artikel 422bis uitgelegd als een *meldingsrecht* in plaats van een meldingsplicht. Nys (2013, p. 182) stelt dat als de enige manier om iemand in groot gevaar daadwerkelijk te helpen bestaat in een melding aan politie of justitie, het beroepsgeheim moet wijken voor de hulpverleningsplicht. Alleen dan kan men in artikel 422bis een verplichting lezen om een misdrijf te melden aan politie of justitie. Doorgaans zijn er echter ook andere manieren om het gevaar voor anderen te verminderen, zonder het vertrouwen van de cliënt te beschamen.

Misdrijven gepleegd op minderjarigen en andere kwetsbare groepen

Het tweede artikel uit het Strafwetboek dat in artikel 12 wordt geciteerd, is artikel 458bis. Het artikel 458bis Sw geeft de hulpverlener het recht het parket in te lichten als voldaan wordt aan de volgende voorwaarden:

- De hulpverlener heeft kennis van de bepaalde misdrijven (zoals het toebrengen van letsel) gepleegd op minderjarigen of mensen die kwetsbaar zijn ten gevolge van bijvoorbeeld leeftijd, ziekte of handicap.
- Er bestaat een ernstig en dreigend gevaar voor de fysieke of psychische integriteit van de minderjarige (of kwetsbare persoon), of er zijn aanwijzingen van een gewichtig en reëel gevaar dat andere kwetsbare personen het slachtoffer worden van de genoemde misdrijven.
- De hulpverlener kan de integriteit van die kwetsbare personen niet zelf of met hulp van anderen beschermen.

Het artikel betreft dus mishandeling van minderjarigen, maar ook mensen die kwetsbaar zijn vanwege bijvoorbeeld een fysieke of verstandelijke handicap. Voor de leesbaarheid wordt in het vervolg vaak het voorbeeld van kindermishandeling gegeven, maar de criteria voor andere kwetsbare groepen zijn identiek.

De tekst van artikel 458bis vermeldt echter slechts een *mogelijkheid* om het beroepsgeheim te doorbreken, geen plicht. Er staat dat de hulpverlener in dergelijke gevallen het parket kan inschakelen. Doorgaans wordt dat artikel ook zo uitgelegd (Van der Straete & Put, 2005; Tans & Put, 2013). Te snel overgaan tot het melden van kindermishandeling kan op korte en lange termijn averechtse effecten hebben.

Op korte termijn zou het kunnen leiden tot meldingen die achteraf gezien onterecht waren. Om die reden kan een hulpverlener een geval van kindermishandeling het beste eerst (mogelijk anoniem) bespreken met het Vertrouwenscentrum Kindermishandeling in plaats van direct het parket te informeren. Het Vertrouwenscentrum heeft de mogelijkheden om de zaak verder te onderzoeken, waarbij het zo veel mogelijk gebruik maakt van niet-gedwongen hulpverlening om de situatie van het kind te verbeteren. Op lange termijn zou het interpreteren van het artikel 458bis als een plicht om het parket in te lichten in situaties van kindermishandeling de relatie tussen psycholoog en cliënt kunnen veranderen. Het zou kunnen leiden tot een toename van (te) snelle meldingen, waarbij onmiddellijk van het recht gebruik wordt gemaakt terwijl andere opties meer aangewezen zouden zijn.

In artikel 458bis Sw wordt verwezen naar het artikel 422bis Sw over schuldig verzuim (dat in het bovenstaande is besproken). Dat betekent dat wie geen gebruik maakt van zijn spreekrecht terwijl is voldaan aan de voorwaarden, zich schuldig kan maken aan schuldig verzuim (zie hierover ook de toelichting op het wetsvoorstel over seksueel misbruik binnen een gezagsrelatie, Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, 2011).

Getuigenis in rechte

De derde situatie genoemd in artikel 12 betreft “de situatie [...] waarin de psycholoog geroepen wordt om in rechte of voor een parlementaire onderzoekscommissie getuigenis af te leggen”. Inderdaad vermeldt artikel 458 van het Strafwetboek die uitzondering op het beroepsgeheim. Er wordt gesteld dat de hulpverlener niet gestraft kan worden als hij als getuige zijn beroepsgeheim doorbreekt. Dat is echter niet hetzelfde als een verplichting tot spreken. Het artikel wordt doorgaans uitgelegd als een *spreekrecht* (Nys, 2013). Een hulpverlener die gebonden is aan het beroepsgeheim, kan zich beroepen op zijn zwijgplicht als hij als getuige wordt opgeroepen. Voor burgerlijke zaken is dat vastgelegd in artikel 929 van het Gerechtelijk Wetboek. Als de rechter meent dat de hulpverlener zich op onterechte gronden achter zijn beroepsgeheim verschuilt, kan hij de hulpverlener verplichten tot spreken (Van der Straete & Put, 2005, p. 137).

Conclusie

De drie situaties beschreven in artikel 12 en besproken in dit artikel worden traditioneel gezien als situaties waarin de hulpverlener een spreek/meldingsrecht heeft. De hulpverlener kan bijvoorbeeld het parket inlichten in gevallen van kindermishandeling waarbij voldaan is aan de voorwaarden vermeld in artikel 458bis, maar is daartoe niet verplicht. Hij moet wel hulp bieden aan het kind (artikel 422bis) en achteraf kan getoetst worden of de hulpverlener serieuze pogingen heeft ondernomen om het kind te helpen (en dat goed heeft bijgehouden in het dossier).

Wat betekent dat voor psychologen en voor de tuchtraad die het Koninklijk Besluit zal toepassen in het tuchtrecht voor psychologen? Psychologen dienen allereerst beducht te zijn voor de nadelen van het te snel doorbreken van het beroepsgeheim. Niet alleen kunnen de consequenties daarvan negatief zijn in het individuele geval, ook op de lange termijn kan dat negatieve gevolgen hebben. Als algemeen bekend wordt dat psychologen sneller dan andere hulpverleners met vermoedens naar de gerechtelijke overheid stappen, zouden mensen minder snel geneigd kunnen zijn om bepaalde zaken met psychologen te bespreken.

Het beroepsgeheim is een essentieel onderdeel van de relatie tussen de psycholoog en de cliënt. Het is niet voor niets dat bijna een derde van het aantal woorden van de deontologische code is gewijd aan het beroepsgeheim. Het is vermoedelijk niet de bedoeling van de wetgever om de reikwijdte van het beroepsgeheim in te perken. Het omgekeerde lijkt eerder het geval: het stellen van een plicht tot discretie bovenop het beroepsgeheim lijkt het belang van de zwijgplicht te benadrukken. Spreken over een meldingsplicht kan echter een omgekeerd effect hebben.

De psycholoog moet in de altijd weerbarstige praktijk proberen zo goed mogelijk de rechten en plichten van alle belanghebbenden te respecteren. Die praktijk is vaak niet zo eenduidig en transparant als in de handboeken, en ook de artikelen uit beroepscode blijken soms te weinig houvast te bieden. Daarom is er altijd nog het eigen geweten van de beroepsbeoefenaar dat behulpzaam kan zijn bij beslissingen over hoe de artikelen in de praktijk gebracht moeten worden. De Nederlandse beroepscode voor psychologen (Nederlands Instituut van Psychologen, 2007, artikel I.1.4.2) stelt expliciet dat de psycholoog kan afwijken van de beroeps-

code als hij dat goed kan motiveren en als hij dat met vakgenoten heeft overlegd. Ook al staat een dergelijk artikel niet in de plichtenleer, toch is het waarschijnlijk dat de tuchtraad bij het onderzoeken van klachten de kwaliteit van de besluitvorming en de motivering daarvan zal nagaan. Puur en alleen het feit of de psycholoog al dan niet derden heeft geïnformeerd, zal waarschijnlijk nooit voldoende zijn voor een tuchtrechtelijke sanctie: het gaat vooral om de vraag waarom de psycholoog dat al dan niet heeft gedaan. De psycholoog moet dat beslissingsproces achteraf goed kunnen reconstrueren en staven.

Ook de tuchtraad zal de artikelen in de praktijk moeten toepassen, hoewel op een andere manier dan individuele psychologen. Na een klacht van belanghebbenden zal die raad moeten onderzoeken of een psycholoog terecht een situatie heeft gemeld, of dat het besluit om die zaak niet te melden en op een andere manier hulp te bieden, gerechtvaardigd was. Het is daarom van belang dat de tuchtraad en de raad van beroep de beroepsgroep goed informeren over hoe de grenzen van het beroepsgeheim geïnterpreteerd moeten worden, en of er in de hier besproken situaties inderdaad sprake is van een meldingsplicht of een meldingsrecht.

Dankwoord

De auteur wenst Tim Opgenhaffen, verbonden aan het Instituut voor Sociaal Recht (KU Leuven), te bedanken voor zijn feedback op een eerdere versie van dit artikel.

Literatuur

- Belgische Federatie van Psychologen. (2004). *Deontologische code voor Belgische psychologen*. Brussel: Auteur.
- Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers. (29 juni 2011). *Wetsvoorstel tot wijziging van de wetgeving wat de verbetering van de aanpak van seksueel misbruik en feiten van pedofilie binnen een gezagsrelatie betreft*. Geraadpleegd op 15 februari 2015 via <http://www.dekamer.be/FLWB/pdf/53/1639/53K1639001.pdf>.
- Koninklijk Besluit tot vaststelling van de voorschriften inzake de plichtenleer van de psycholoog. (2 april 2014). *Belgisch Staatsblad*, 16/05/2014.
- Nederlands Instituut van Psychologen. (2007). *Beroepscode voor psychologen*. Utrecht: Nederlands Instituut van Psychologen.
- Nys, H. (2013). *Recht en bio-ethiek*. Leuven: LannooCampus.
- Tans, A., & Put, J. (2013). *Het beroepsgeheim uitgehold? Een versoepeld meldrecht voor geheimplichtigen*. Geraadpleegd op 15 februari 2015 via www.law.kuleuven.be/isr/het-beroepsgeheim-uitgehold.
- Van der Straete, I., & Put, J. (2005). *Beroepsgeheim en hulpverlening*. Brugge: Die Keure.
- Wet tot wijziging van de wet van 8 november 1993 tot bescherming van de titel van psycholoog (21 december 2013). *Belgisch Staatsblad*, 04/02/2014.

Personalialia

Koen Korevaar doceert beroepsethiek binnen de opleiding toegepaste psychologie aan de Thomas More Hogeschool. Hij is rubriekleider deontologie van het Tijdschrift *Klinische Psychologie*. Hij werkt daarnaast als klinisch psycholoog voor PraxisP (KU Leuven) en The Human Link. Hij studeerde klinische psychologie aan de Universiteit Leiden, wijsbegeerte aan de Universiteit Antwerpen, en hij volgt het postgraduaat gedragstherapie aan de KU Leuven.

E-mail: koen.korevaar@thomasmore.be.